

ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

**ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ**

Πρακτικά Α' εκδήλωσης
του έρευνητικού προγράμματος
«Θρησκευτική Άγωγή
καί Κοινωνική Ένταξη Α.Μ.Ε.Α»

ΑΘΗΝΑ 1999

ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Βλάχου*

Τό πρόβλημα τῶν ἀτόμων μέ ειδικές ἀνάγκες (στό ἐξῆς ΑΜΕΑ), ὅπως αὐτό στοιχειοθετεῖται σήμερον στά πλαίσια μιᾶς βιομηχανικῆς ἢ μεταβιομηχανικῆς κοινωνίας, φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς νά μὴν ἀντιμετωπίζεται ἀμέσως καί ειδικῶς στό χῶρο πού ἐκπροσωπεῖ ἡ Π. Διαθήκη. Ὅμως ἡ ἀρνητικὴ ἐνδεχομένως ἀπάντηση στό ἐρώτημα τοῦ ἐάν κατά πόσον ἡ Π. Διαθήκη ἀντιμετωπίζει τό πρόβλημα τῶν ΑΜΕΑ, ἀδικεῖ ειδικώτερον τῆ νομοθεσία καί τό προφητικό κήρυγμα τῆς Π. Διαθήκης.

Ἡ κλειψύδρα τοῦ χρόνου μέ ὑποχρεώνει νά ἀναφερθῶ ἐπιγραμματικῶς στίς κατά βάσιν θεολογικές διαστάσεις τοῦ θέματος καί νά ἐμμείνω περισσότερο στήν ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος τῶν ΑΜΕΑ κυρίως ἀπό τὴν ὀπτική γωνία τῆς Παλαιδιαθηκικῆς νομοθεσίας.

Οὕτω συνοπτικῶς ὡς πρὸς τό θεολογικό βᾶθρο τοῦ θέματος ἐπισημαίνονται ἡ κυρίαρχος θέση τοῦ ἀνθρώπου στή Δημιουργία κατά τὰ Γεν. 1-2 κεφ. καί ειδικώτερον ἡ γνωστὴ ἀνθρωπολογικὴ καί θεμελιωδῶς ἀνθρωπιστικὴ, νομιζομεν, διατύπωση τοῦ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. 1,26). Βεβαίως ἡ ἔκφραση αὐτή, πού συνήθως τίθεται ὡς ἡ ἐπικεφαλίδα καί ἡ βάση τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, δεικνύει τὴν ἰδιαιτερότητα καί συγχρόνως τὴν ἐξέχουσα θέση τοῦ ἀνθρώ-

που, ἐντὸς τοῦ συνόλου τῆς Δημιουργίας. Ὅμως ἀναφορικῶς πρὸς τὰ γεγονότα πού ἀκολουθοῦν τὰ Γεν. 1, 26-27 χωρία στά βιβλία τῆς Γενέσεως καί ἰδιαίτερα τῆς Ἐξόδου, διὰ νά περιορισθοῦμε μόνον στά βιβλία αὐτά, ἢ ἐν λόγῳ ἔκφραση ἀποδεικνύεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων καί ὡς ἡ κορυφαία ἀνθρωπιστικὴ διατύπωση ἐν σχέσει πρὸς τὴν τιμὴ, τὴν ἀγάπη καί τό σεβασμό, πού ἐπιδεικνύεται καί πού κατὰ συνέπειαν ὀφείλεται γενικῶς στὸν ἄνθρωπο λόγω τῆς ἰδιαιτερότητος τῆς δημιουργίας του. Διὰ νά κλείσωμε τό οὐσιῶδες αὐτό σημεῖο ἐγκαταλείποντες γνωστὲς θέσεις ἢ καί, ἄς ἐπιτραπῆ ὁ χαρακτηρισμὸς, τετριμμένες διατυπώσεις σχετικῶς μέ τὰ ἀρχικά κεφάλαια τῆς Γενέσεως, ἢ Π. Διαθήκη ἀρχίζει βεβαίως μέ τὴν πίστη, πού αὐτονόητα ὀφείλεται ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου στό Δημιουργό Θεό κατά τὰ Γεν. 1-2, βασικῶς ὁμοίως ἀρχίζει μέ τὸν ἄνθρωπο καί τὴν περί αὐτὸν ἀνθρωπολογία. Τοῦτο διότι στήν Π. Διαθήκη δέν ἐπιδεικνύεται πρωταρχικῶς ἐνδιαφέρον διὰ τό Δημιουργό, ὅσο διὰ τό Λυτρωτὴ Θεό καί δὴ τὴ σωτηριώδη παρουσία Του στήν πορεία τῆς Ἱστορίας. Γενικῶς δέ τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν στά λοιπὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης μέχρι καί αὐτό τὸν τίτλο «υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» προσεγγίζονται εὐκολώτερον καί ὁμαλώτερον μέσω τοῦ σεβασμοῦ, πού ὀφείλεται στὸν ἄνθρωπο διὰ τῆς καθοριστικῆς ἐπὶ τούτου διατυπώσεως τοῦ Γεν. 1,26, πού προανεφέρθη.

Πρὸς τούτοις διὰ νά ἀντιληφθῆ κανεῖς πληρέστερα τοὺς λόγους μέ τοὺς ὁποίους συνδέεται ἡ εἰσβολὴ τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία τῆς Π. Διαθήκης ἀρκεῖ νά συμβουλευθῆ τὰ πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου τῆς Ἐξόδου καί ειδικώτερον τό Ἐξ. 5 κεφ., πού κατακλείεται μέ τὴ δραματικὴ ἀπὸ μέρους τοῦ Μωυσέως «κατηγορία» κατά τοῦ Θεοῦ: «καὶ ἀφοῦ πεπόρευμαι πρὸς Φαραῶ λαλήσαι ἐπὶ τῷ σῶ ὀνόματι, ἐκάκωσεν τὸν λαόν τούτον, καὶ οὐκ ἐρρύσω τὸν λαόν σου» (Ἐξ. 5,23). Πρόκειται διὰ τὴν ὑπόθεση τῆς καταδουλώσεως ἑνὸς λαοῦ καί διὰ τὴ θεϊκὴ συμπόρευση καί χειραγώγησή του πρὸς τὴν ἐλευθερία καί τὴ δημιουργία. Ἐπισημαίνεται σχετικῶς ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι παλαιδιαθη-

* Ὁ κ. Κωνσταντίνος Βλάχος εἶναι ἐπίκουρος καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν.

κικοί θεσμοί θεμελιούνται επί του γεγονότος της Έξόδου, ήτοι του κορυφαίου αυτού γεγονότος της Βιβλικής Ιστορίας.

Έξ άλλου στό θεωρητικό αυτό θεολογικό επίπεδο υπογραμμίζεται ή έκφραση του Νόμου της Π. Διαθήκης: «ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν» (Λευιτ. 19,18), ή όποία έν συνδυασμῶ μετά της επίσης Παλαιοδιαθηκικής διατυπώσεως: «ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου ἐξ ὅλης της καρδίας σου καί ἐξ ὅλης της ψυχῆς σου καί ἐξ ὅλης της δυνάμεώς σου» (Δευτ. 6,5), τίθεται στην Κ. Διαθήκη στό στόμα αυτού του Κυρίου.

Γενικῶς δέ καίτοι ή νομοθεσία της Π. Διαθήκης δέν αναφέρεται ἀμέσως, ὡς ἤδη ἐσημειώθη, στά ΑΜΕΑ, έν τούτοις ή ειδικωτέρα στάση πού τηρεῖται καί τά μέτρα τά όποία λαμβάνονται στό Νόμο διά τίς σοβαρές καί ἐπείγουσες ἀτομικές καί κοινωνικές ἀνάγκες του ἀνθρώπου της ἐποχῆς ἐκείνης ἀποδεικνύουν τήν εὐαισθησία του θείου νομοθέτου διά τόν έν εὐρυτέρῳ ἐννοίᾳ πάσχοντα ἀνθρωπο καί φέρουν τήν Π. Διαθήκη στην πρώτη θέση του ἐνδιαφέροντος, πού ἐπιδεικνύεται στον προχριστιανικό κόσμο διά τόν ἀνθρωπο. Ἄλλωστε τό «ἔλεος» διά τόν ἀνθρωπο συνιστά τό οὐσιαστικώτερο γνώρισμα της Π. Διαθήκης καί ἐπίσης ή συμπαράσταση πρὸς τόν ἀδύναμο ἀνθρωπο ἀπαντᾷ στίς πλείστες τῶν διατάξεών της καί ἀποβαίνει τό ὑπέρτατο θέσπισμα του Νόμου.

Ἐπισημαίνονται ειδικώτερον αἱ περί κοινωνικῆς προνοίας διατάξεις, πού λαμβάνονται διά τό ὄρφανό, τή χήρα καί πρό παντός τόν «προσῆλυτο» χωρίς νά παραλείπεται ὁ πένης, ὁ ἐνδεής, ὁ πάροικος, ὁ ξένος, ὁ ἡμερομίσθιος ἐργάτης καί ὁ πτωχεύσας οἰκονομικῶς ἀνθρωπος. Ἀπό τήν ἐρευνα τῶν σχετικῶν κειμένων συμπεραίνεται ὅτι ή νομοθεσία της Π. Διαθήκης ἀντιμετωπίζει τά προβλήματα, καί μάλιστα τά πλέον ἐπείγοντα, της ἐποχῆς ἐκείνης ἐνσωματώνουσα ἐπίσης στό νομοθετικό ὕλικό της ὅ,τι χρήσιμο ὑπῆρχε στίς νομοθεσίες τῶν ὁμόρων πρὸς τόν Ἰσραήλ λαόν. Κατά συνέπειαν τό πρόβλημα τῶν ΑΜΕΑ καίτοι δέν

ἀπαντᾷ ἀμέσως καί ρητῶς στή νομοθεσία της Π. Διαθήκης, λόγω του ὅτι ὑπῆρχαν ὀξύτερες κοινωνικές ἀνάγκες κατά τήν ἐποχή ἐκείνη, έν τούτοις εἶναι πρόδηλον ὅτι τό καθ' ὅλου πνεῦμα της παλαιοδιαθηκικής νομοθεσίας στεγάζει ἀναμφιβόλως καί τίς περιπτώσεις τῶν ΑΜΕΑ ὡς θά δείξουμε στή συνέχεια.

Ὁ «προσῆλυτος», δηλ. ὁ ξένος, πού ὡς δούλος ἐνσωματώνεται στά πλαίσια της οἰκογενείας μπορεῖ ἀνέτως, ἐπί τῆ βάσει της ἐρεῦνης του σχετικοῦ νομοθετικοῦ ὕλικου, νά θεωρηθῆ τό κατ' ἐξοχήν πρόσωπο ΑΜΕΑ της ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ «προσῆλυτος» μάλιστα τούτος ὡς ΑΜΕΑ ἐκπροσωπεῖ ἐπίσης τήν ἐννοια της οἰκουμενικότητας, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό τίς ἀκόλουθες διατάξεις του Νόμου.

Εἰδικώτερον ὁ κτηθεῖς καί ἐξ ἐπόψεως νομικῆς θέσιν πράγματος (res) ἐπέχων δούλος της ἐποχῆς ἐκείνης ἐξισώνεται καί ἰσοσταθμίζεται πλήρως πρὸς τόν κύριό του κατ' αὐτό τόν κορυφαῖο θεσμό της Π. Διαθήκης, τ.ἔ. τό Σάββατο, τήν ἡμέρα δηλ. του ἁγιασμοῦ στά πλαίσια της καθ' ὅλου ἰσραηλιτικῆς οἰκογενείας. Κατά τήν περί Σαββάτου ἐντολή του Δεκαλόγου ή ἀργία της ἐβδόμης ἡμέρας ἀφορᾷ ἐπίσης, ὑπό μίαν εὐρυτέρῳ ἀσφαλῶς οἰκολογική προοπτική, στά ζῶα πού ἀνήκουν στην οἰκογένεια ὅπως ὁ «βοῦς», τό «ὑπόζυγιον» καί τό «κτῆνος».

Στήν περίπτωση δέ κατά τήν όποία ὁ κύριος του δούλου ἦτο ἱερεὺς ὁ δούλος ἐκείνος «φάγεται ἅγια» ὡς ὁ ἱερεὺς κύριός του (Λευιτ. 22,11). Στά πλαίσια αὐτά καί τό γνωστό «ὄφθαλμόν ἀντί ὄφθαλμοῦ, ὀδόντα ἀντί ὀδόντος, χεῖρα ἀντί χειρός, πόδα ἀντί ποδός, κατάκαυμα ἀντί κατακάυματος, τραῦμα ἀντί τραύματος, μῶλωπα ἀντί μῶλωπος» (Ἐξ. 21, 24-25) συνιστᾷ ὄχι νόμο ἐκδικήσεως, ὡς συνηθέστατα ἀντιλαμβανόμεθα τούτο, ἀλλά πρωτίστως νόμο προλήψεως βιαιοτήτων, κακώσεων καί βιαιοπραγιῶν γενικῶς εἰς βάρος τῶν δούλων, ὡς ἐξηρημένων καί ἐνδεῶν ἀτόμων.

Ἐπίσης διά λόγους προνοίας διά τήν ὁμαλή ἐπιβίωση της συζύγου καί τῶν τέκνων μή ἐλευθέρων ἀτόμων ἐπιβάλλ-

λεται κατά τό Νόμο, ὅπως ὁ δούλος, ὁ ὁποῖος δέν ἦτο ἔγγαμος κατά τήν ἀρχή τῆς δουλείας του, ἀπελευθεροῦται μόνος κατά τό ἔτος τῆς ἀφέσεως, προκειμένου νά ἐξασφαλισθῆ ἡ διαβίωση τῶν προσώπων τῆς οἰκογενείας. Βεβαίως ὑφίσταται ἐπί τοῦ προκειμένου ἕνα δραματικό ὑπαρξιακό σημεῖο, αὐτό τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοῦ πατρός ἀπό τή σύζυγο καί τά τέκνα του. Παρά ταῦτα ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ θεῖος νομοθέτης σταθμίζει τά πρόσωπα καί τά πράγματα ἐπί τῆ βάσει τοῦ εὐρύτερου καί οὐσιαστικοῦ συμφέροντος τῶν ἀδυνάτων μελῶν τῆς οἰκογενείας, ἐνδιαφερόμενος πρωτίστως διά τήν περαιτέρω ἐξασφάλιση καί τήν ὁμαλή διαβίωση αὐτῶν, λόγω τῶν ἐξαιρετικῶς δυσκόλων συνθηκῶν διαβιώσεως, πού ἐπεκράτουν κατά τήν ἐποχή ἐκείνη. Ὡστόσο δίδεται κατά τό Νόμο ἐντολή πρὸς τόν κύριο τοῦ ἀπελευθερουμένου δούλου: «οὐκ ἐξαποστελεῖς αὐτόν κενόν· ἐφόδιον ἐφοδιάσεις αὐτόν ἀπό τῶν προβάτων σου καί ἀπό τοῦ σίτου σου καί ἀπό τῆς ληνοῦ σου· καθά εὐλόγησέν σε Κύριος ὁ Θεός σου, δώσεις αὐτῷ» (Δευτ. 15, 13-14).

Ἐξ ἄλλου διά σειρᾶς διατάξεων λαμβάνονται στήν Π. Διαθήκη μέτρα ὑπέρ τοῦ «προσηλύτου», πού κρίνεται σκόπιμο νά μή μνημονευθοῦν ἐνταῦθα προκειμένου νά ἐξοικονομηθῆ χρόνος διά τήν ἀναφορά σέ πλέον οὐσιαστικές διατάξεις.

Οὕτω σαφῶς καί ρητῶς λαμβάνεται στήν Π. Διαθήκη πρόνοια ὑπέρ τοῦ «ὀρφανοῦ», τῆς «χήρας» καί τῶν πάσης φύσεως ἐνδεῶν. Ἐπισημαίνονται εἰδικώτερον οἱ ἐντολές περί τῶν δεκάτων διά τήν ἐξασφάλιση τῶν μέσων διαβιώσεως εἰς ὅλα τά μέλη τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας: «μετά τρία ἔτη ἐξοίσεις πᾶν τό ἐπιδέκατον τῶν γεννημάτων σου· ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ θήσεις αὐτό ἐν ταῖς πόλεσίν σου, καί ἐλεύσεται ὁ Λευίτης, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῷ μερίς οὐδέ κληρὸς μετὰ σοῦ, καί ὁ προσηλύτος καί ὁ ὀρφανός καί ἡ χήρα ἢ ἐν ταῖς πόλεσίν σου καί φάγονται καί ἐμπλησθήσονται» (Δευτ. 15, 28-29).

Ἐπίσης στίς σχετικές περί ἀφέσεως τῶν χρεῶν διατάξεις ἀφ' ἑνός μὲν διακηρύσσεται ὁ ἀντικειμενικός σκοπός

τοῦ Νόμου τῆς Π. Διαθήκης: «ὅτι οὐκ ἔσται ἐν σοί ἐνδεής, ὅτι εὐλογῶν εὐλογήσει σε κύριος ὁ Θεός σου ἐν τῇ γῆ» (Δευτ. 15,4), ἀφ' ἑτέρου δέ διαγράφεται κατά τρόπον ἀνάγλυφο ἡ ἀδελφική διανθρώπινη καί παρά ταῦτα οἰκονομική σχέση τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας: «Ἐάν δέ γένηται ἐν σοί ἐνδεής τῶν ἀδελφῶν σου... οὐκ ἀποστέρξεις τήν καρδίαν σου οὐδ' οὐ μή συσφίγῃς τήν χεῖρά σου ἀπό τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ ἐπιδεδεμένου· ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖράς σου αὐτῷ, δάνειον δανιεῖς αὐτῷ ὅσον ἐπιδέεται, καθ' ὅσον ἐνδεεῖται. πρόσεχε σεαυτῷ μή γένηται ρῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀνόμημα, λέγων Ἐγγίζει τό ἔβδομον, ἔτος τῆς ἀφέσεως, καί πονηρεύσῃται ὁ ὀφθαλμός σου τῷ ἀδελφῷ σου τῷ ἐπιδεδεμένῳ, καί οὐ δώσεις αὐτῷ, καί βοήσεται κατά σοῦ πρὸς Κύριον, καί ἔσται ἐν σοί ἁμαρτία μεγάλη, διδούς δώσεις αὐτῷ καί δάνειον δανιεῖς αὐτῷ ὅσον ἐπιδέχεται, καί οὐ λυπηθήσῃ τῇ καρδίᾳ σου διδόντος σου αὐτῷ... οὐ γάρ μή ἐκλίπῃ ἐνδεής ἀπό τῆς γῆς· διά τοῦτο ἐγώ σοι ἐντέλλομαι ποιεῖν τό ρῆμα τοῦτο λέγων Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖρας σου τῷ ἀδελφῷ σου τῷ πένητι καί τῷ ἐπιδεδεμένῳ τῷ ἐπί τῆς γῆς σου» (Δευτ. 15,7 ἔξ.). Ἐπισημαίνεται ὅτι οἱ διατάξεις αὐτές ἀπέβησαν καθοριστικές διά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῶν πτωχῶν καί ἐνδεῶν στό χώρο τῆς Κ. Διαθήκης.

Ἐπίσης χαρακτηριστικές ὡς πρὸς τά προηγηθέντα εἶναι οἱ ἀκόλουθες διατάξεις: «Ἐάν ὀφείλημα ἦ ἐν τῷ πλησίον σου, ὀφείλημα ὁτιοῦν, οὐκ εἰσελεύσῃ εἰς τήν οἰκίαν αὐτοῦ ἐνεχυράσαι τό ἐνέχυρον· ἔξω στήσῃ, καί ὁ ἄνθρωπος, οὗ τό δάνειόν σου ἔστιν ἐν αὐτῷ, ἐξοίσει σοι τό ἐνέχυρον ἔξω. ἐάν δέ ὁ ἄνθρωπος πένηται, οὐ κοιμηθήσῃ ἐν τῷ ἐνεχύρῳ αὐτοῦ· ἀποδόσει ἀποδώσεις τό ἐνέχυρον αὐτοῦ περί δυσμᾶς ἡλίου, καί κοιμηθήσεται ἐν τῷ ἱματίῳ αὐτοῦ καί εὐλογήσει σε... Οὐκ ἀποδικήσεις μισθόν πένητος καί ἐνδεοῦς ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ἢ ἐκ τῶν προσηλύτων τῶν ἐν ταῖς πόλεσίν σου· αὐθημερόν ἀποδώσεις τόν μισθόν αὐτοῦ, οὐκ ἐπιδύσεται ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτῷ, ὅτι πένης ἔστιν καί ἐν αὐτῷ ἔχει τήν ἐλπίδα... Οὐκ ἐκκλινεῖς κρίσιν προση-

λύτου και ὀρφανοῦ και χήρας και οὐκ ἐνεχυράσεις ἱμάτιον χήρας...» (Δευτ. 24,10 ἐξ.).

«Ἐάν δέ ἀμήσης ἀμητόν ἐν τῷ ἀγρῷ και ἐπιλάθη δρᾶγμα ἐν τῷ ἀγρῷ σου, οὐκ ἐπαναστραφήση λαβεῖν αὐτό· τῷ πτωχῷ και τῷ προσηλύτῳ και τῷ ὀρφανῷ και τῇ χήρᾳ ἔσται...»

»ἐάν δέ ἐλαιαλογήσης, οὐκ ἐπαναστρέψεις καλαμήσασθαι τά ὀπίσω σου· τῷ προσηλύτῳ και τῷ ὀρφανῷ και τῇ χήρᾳ ἔσται...»

»ἐάν δέ τρυγήσης τόν ἀμπελώνά σου, οὐκ ἐπανατρογήσεις αὐτόν τά ὀπίσω σου· τῷ προσηλύτῳ και τῷ ὀρφανῷ και τῇ χήρᾳ ἔσται» (Δευτ. 24,19 ἐξ.).

Ἐξ ἄλλου σέ ἄλλο ἐπίπεδο ἀπαντοῦν στό Νόμο διατάξεις καθοριστικές διά τήν συμπεριφορά τοῦ πιστοῦ ἐναντι τοῦ πλησίον. Εἰδικώτερον καθορίζεται ἡ συμπεριφορά τοῦ ἰσραηλίτου πρός τά χαμένα ζῶα και κινητά περιουσιακά στοιχεῖα τοῦ πλησίον. Οὕτω κατά τό κείμενο δίδονται οἱ ἀκόλουθες ἐντολές: «Μή ἰδών τόν μόσχον τοῦ ἀδελφοῦ σου ἢ τό πρόβατον αὐτοῦ πλανώμενα ἐν τῇ ὁδῷ ὑπερίδης αὐτά· ἀποστροφῇ ἀποστρέψεις αὐτά τῷ ἀδελφῷ σου και ἀποδώσεις αὐτῷ...» (Δευτ. 22,1 ἐξ.).

«Οὕτως ποιήσεις τόν ὄνον αὐτοῦ και οὕτως ποιήσεις τό ἱμάτιον αὐτοῦ και οὕτω ποιήσεις κατά πάσαν ἀπώλειαν τοῦ ἀδελφοῦ σου, ὅσα ἐάν ἀπόληται παρ' αὐτοῦ και εὖρης οὐ δυνήσει ὑπεριδεῖν — οὐκ ὄψη τόν ὄνον τοῦ ἀδελφοῦ σου ἢ τόν μόσχον αὐτοῦ πεπτωκότας ἐν τῇ ὁδῷ, μή ὑπερίδης αὐτούς ἀνιστῶν ἀναστήσεις μετ' αὐτοῦ» (Δευτ. 22, 3-4).

Ἐπίσης δέν παραλείπεται ἡ ἐπίδειξη σεβασμοῦ πρός τήν οἰκολογική ἰσορροπία: «Ἐάν δέ συναντήσης νοσοῖα ὀρνέων πρό προσώπου σου ἐν τῇ ὁδῷ ἢ ἐπί παντί δένδρῳ ἢ ἐπί τῆς γῆς, νεοσοῖς ἢ ψοῖς, και ἡ μήτηρ θάλπη ἐπί τῶν νεοσσῶν ἢ ἐπί τῶν ψῶν, οὐ λήμψη τήν μητέρα μετά τῶν τέκνων ἀποστολή ἀποστελεῖς τήν μητέρα τά δέ παιδιά λήμψη σεαυτῷ, ἵνα εὖ σοι γένηται και πολυήμερος ἔση» (Δευτ. 22, 6-7).

Πρός τούτοις ἡ νομοθεσία τῆς Π. Διαθήκης δέν παραβλέπει τήν περίπτωση τῆς νεαρᾶς γυναικός, πού καιτοί αἰχμάλωτος μέσα στήν πολεμική ἀρένα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κλέβει μέ τήν ὁμορφιά της τήν καρδιά ἐνός γενναίου πολεμιστοῦ τήν ὥρα, πού αὐτός περιφέρει θριαμβευτικά τά τρόπαια τῆς νίκης. Ἐπισημαίνεται σχετικῶς ἡ πρόνοια τοῦ θεῖου νομοθέτου διά τήν ἐξασφάλιση τῆς ζωῆς τῆς αἰχμαλώτου αὐτῆς νεάνιδος, ἀλλά και ὁ ἐπιδεικνυόμενος σεβασμός πρός τούς γεννήτοράς της: «Ἐάν δέ ἐξελθῶν εἰς πόλεμον ἐπί τούς ἐχθρούς σου και παραδῷ σοι Κύριος ὁ Θεός σου εἰς τās χειράς σου και προνομεύσεις τήν προνομήν αὐτῶν και ἰδῆς ἐν τῇ προνομῇ γυναῖκα καλήν τῷ εἶδει και ἐνθυμηθῆς αὐτῆς και λάβῃς αὐτήν σαυτῷ γυναῖκα, και εἰσάξεις αὐτήν ἐνδον εἰς τήν οἰκίαν σου και ξυρήσεις τήν κεφαλῆν αὐτῆς και περιονυχιεῖς αὐτήν και περιελεῖς τά ἱμάτια τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῆς και καθίεται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου και κλαύσεται τόν πατέρα και τήν μητέρα μηνός ἡμέρας, και μετά ταῦτα εἰσελεύσῃ πρός αὐτήν και συνοικισθήσῃ αὐτῇ, και ἔσται σου γυνή. και ἔσται ἐάν μή θέλῃς αὐτήν, ἐξαποστελεῖς αὐτήν ἐλευθέραν και πράσει οὐ πραθήσεται ἀργυρίου· οὐκ ἀθετήσεις αὐτήν, διότι ἐταπεινώσας αὐτήν» (Δευτ. 21, 10-14).

Ἐπίσης στά πλαίσια τοῦ πολυγαμικοῦ ὡς πρός τόν ἄνδρα συστήματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ πρωτότοκος υἱός τῆς μή ἡγαπημένης, ἀλλά τῆς μισουμένης γυναικός σέ καμία περίπτωση δέν χάνει τά πρωτοτόκιά του, τά ὅποια αὐτοδικαίως τοῦ ἀνήκουν· «Ἐάν δέ γένωνται ἀνθρώπῳ δύο γυναῖκες, μία αὐτῶν ἡγαπημένη και μία αὐτῶν μισουμένη, και τέκωσιν αὐτῷ ἡ ἡγαπημένη και ἡ μισουμένη και γένηται υἱός πρωτότοκος τῆς μισουμένης, και ἔσται ἢ ἂν ἡμέρα κατακληρονομῇ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τά ὑπάρχοντα αὐτοῦ οὐ δυνήσεται πρωτοτοκεῦσαι τῷ υἱῷ τῆς ἡγαπημένης ὑπεριδῶν τόν υἱόν τῆς μισουμένης τόν πρωτότοκον, ἀλλά τόν πρωτότοκον υἱόν τῆς μισουμένης ἐπιγνώσεται δοῦναι αὐτῷ διπλᾶ ἀπό πάντων, ὧν ἂν εὖρεθῇ αὐτῷ, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀρχή τέκνων αὐτοῦ, και τούτῳ καθήκει τά πρωτοτοκεῖα» (Δευτ. 21, 15-17).

Ἄπό τά μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα συνάγεται τό συμπέρασμα, ὅτι στήν Π. Διαθήκη ἀσφαλῶς καί ἐγγενῶς στεγάζεται καί στηρίζεται μέ ἐπίσημα νομοθετικά μέτρα ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς προνοίας διά τά ΑΜΕΑ. Ἡ πρόνοια δέ αὐτή συναρτᾶται ἄμεσα μέ αὐτή τήν οὐσία τῆς θρησκείας τῆς Π. Διαθήκης. Ἀποδεικνύεται τοιοῦτοτρόπως ἡ μέριμνα, τό ἐνδιαφέρον καί ἡ πρόνοια, πού ὑφίστανται στό χῶρο τῆς Π. Διαθήκης διά τά ΑΜΕΑ. Μία νομοθεσία μέ τόν ἰδιάζοντα μάλιστα χαρακτήρα τοῦ «Ἀποδεικτικοῦ Δικαίου» τῆς Π. Διαθήκης, πού ἐπιδεικνύει ἐνδιαφέρον διά τούς νεοσσούς, τά αὐγά καί τή μάνα τῶν πουλιῶν τοῦ δρυμοῦ καί τοῦ λόγγου κ.ἄ. πολλά περιέχει, εἰ δυνατόν εἰπεῖν, ἐγγενῶς τῆ μέριμνα διά τόν ἄνθρωπο μέ εἰδικές ἀνάγκες.

Ἄλλωστε καί αὐτή ἡ τιμή πρὸς τούς γεννήτορες: «Τίμα τόν πατέρα σου καί τήν μητέρα, ἵνα εὖ σοι γένηται, καί ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπί τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσίν σοι» (Ἐξόδ. 20,12), πού ἀπαντᾶ στό κέντρο τῆς παλαιδιαθηκικῆς νομοθεσίας, περιλαμβάνει ἀσφαλῶς τήν περίθαλψη καί τήν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ γήρατος τῶν γονέων ἀπό μέρους τῶν τέκνων.

Προσεγγίσαμε τό θέμα τῶν ΑΜΕΑ ἐπί τῆ βάσει τῆς νομοθεσίας τῆς Π. Διαθήκης, δηλ. μ' ἕναν τρόπο, πού ἀπό κάποια συνήθη ὀπτική γωνία, μπορεῖ νά θεωρηθῆ ἀδόκιμος, διότι οὕτω πως δίδεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐντύπωση, ὅτι παραβλέπονται ἄμεσες παλαιδιαθηκικές μαρτυρίες ὡς τό χωρίο: «ὄφθαλμός ἡμῶν τυφλῶν, πούς δέ χωλῶν» (Ἰωβ 29,15). Νομίζομεν ὅμως ὅτι σχετικῶς μέ τό θέμα μας ὁ Νόμος συνιστᾶ τό πλέον ἐγκυρο καί ἀντιπροσωπευτικό βᾶθρο τῆς καθ' ὅλου Π. Διαθήκης. Τοῦτο διότι ἐκτός τῶν ἄλλων στούς νόμους, τίς ἐντολές, τίς διατάξεις καί τά προστάγματα τοῦ Νόμου διατυπῶνται ἐπίσημως καί ἐκφράζεται μέ ὕψος σχεδόν δογματικό ἡ συμπαράσταση καί ἡ στοργή, πού ὀφείλεται κατά τήν Π. Διαθήκη πρὸς τόν ἀδύναμο καί ἀνυπεράσπιστο ἄνθρωπο. Ἄλλωστε, ὡς ἐδηλώθη, ἡ ἐπίδειξη ἐνδιαφέροντος πρὸς τόν ἀδύναμο καί ἡ συμπαράσταση πρὸς τόν ἀνυπεράσπιστο ἄνθρωπο ἀποτελεῖ τῆ θεμελιωδε-

στέρα ἀρχή τῆς Π. Διαθήκης. Θά ἦτο δέ εὐχῆς ἔργον, ἐάν ἡ στάση τῆς συγχρόνου κοινωνίας μας ἐναντι τῶν ΑΜΕΑ ἐρρυθμίζετο κατά τό πρότυπο τῆς Π. Διαθήκης, ἦτοι διά μέσου τῆς ἐπίσημου νομοθετικῆς ὁδοῦ.

Πρὸς τούτοις θά ἀναφερθοῦμε σέ τρεῖς χαρακτηριστικές περιπτώσεις προσώπων τῆς Ἱστορίας τῆς Π. Διαθήκης, πού φωτίζουν τό θέμα μας καί δίδουν σ' αὐτό τίς ἰδιάζουσες ἀποχρώσεις τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας.

Ἡ πρώτη περίπτωση ἀναφέρεται στό Μωυσῆ, τῆ μεγαλύτερα μορφή τῆς Π. Διαθήκης. Εἶναι γνωστές οἱ συνθήκες ὑπό τίς ὁποῖες ὁ Μωυσῆς, ὡς βρέφος «ταξιδεύει» μέσα σ' ἕνα καλάθι στά ἐπικίνδυνα νερά τοῦ Νεῖλου. Δίδεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία στή θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου νά ἀναδειχθῆ μέσα ἀπό μία αὐθόρμητη σύγκρουση τοῦ ἀγράφου καί τοῦ γραπτοῦ νόμου σέ μία ἄλλη Ἀντιγόνη, πού παρά τίς ὑφιστάμενες βασιλικές διαταγές διασώζει τό βρέφος καί φροντίζει αὐτό μέχρι τήν ἐνηλικίωσή του.

Ἡ δευτέρα περίπτωση ἀφορᾶ στή στοργή, πού ἐπιδεικνύει ὁ Δαυὶδ πρὸς τούς ἀπογόνους τοῦ οἴκου Σαούλ καί ἰδιαιτέρως τό Μεμφιβοσθέ χωλόν υἱόν τοῦ υἱοῦ τοῦ Σαούλ καί φίλου τοῦ Δαυὶδ Ἰωνάθαν.

Ὁ «ἀνάπηρος τούς πόδας» Μεμφιβοσθέ ἀποκαθίσταται πλήρως ὑπό τοῦ Δαυὶδ καί καθίσταται ὁμοτράπεζός του στά ἀνάκτορα χάριν τῆς γνωστῆς φιλίας Δαυὶδ καί Ἰωνάθαν: «καί παραγίνεται Μεμφιβοσθέ υἱός Ἰωνάθαν υἱοῦ Σαούλ πρὸς τόν βασιλέα Δαυὶδ... καί εἶπεν αὐτῷ Δαυὶδ: Μὴ φοβοῦ, ὅτι ποιῶν ποιήσω μετὰ σοῦ ἔλεος διά Ἰωνάθαν τόν πατέρα σου καί ἀποκαταστήσω σοι πάντα ἀγρόν Σαούλ πατρός τοῦ πατρός σου, καί σύ φάγη ἄρτον ἐπί τῆς τραπέζης μου διά παντός» (Β' Βασ. 9, 6-7), «καί Μεμφιβοσθέ ἦσθιεν ἐπί τῆς τραπέζης Δαυὶδ καθὼς εἰς τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως» (Β' Βασ. 9,11), «καί Μεμφιβοσθέ κατῶκει ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπί τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως διά παντός ἦσθιεν καί αὐτός ἦν χωλός ἀμφοτέροις τοῖς ποσίν αὐτοῦ» (Β' Βασ. 9,13).

Τέλος χωρὶς τό φόβο νά μειδιάσετε ἢ ὑπομειδιάσετε

υπενθυμίζονται οί τελευταίες ημέρες του Δαβίδ, πού κατά τό απαραμίλλο σέ ιερότητα κείμενο τών Ο' έχουν ως ακόλουθως: «Καί ό βασιλεύς Δαβίδ πρεσβύτερος προβεβηκώς ημέραις, καί περιέβαλλον αυτόν ιματίοις, καί ούκ έθερμαίνετο καί είπον οί παίδες αυτού' Ζητησάτωσαν τῷ κυρίῳ ἡμῶν τῷ βασιλεῖ παρθένον νεάνιδα, καί παραστήσεται τῷ βασιλεῖ καί ἔσται αυτόν θάλπουσα καί κοιμηθήσεται μετ' αυτού, καί θερμανθήσεται ό κύριος ἡμῶν ό βασιλεύς, καί ἐζήτησαν νεάνιδα καλήν ἐκ παντός ὀρίου Ἰσραήλ καί εὔρον τήν Ἀβισάκ τήν Σωμανίτιν καί ἤνεγκαν αὐτήν πρός τόν βασιλέα καί ἡ νεάνις καλή ἔως σφόδρα καί ἦν θάλπουσα τόν βασιλέα καί ἐλειτούργει αὐτῷ, καί ό βασιλεύς οὐκ ἔγνω αὐτήν» (Γ' Βασ. 1, 1-4).

Αὐτή ἡ ἀνθρώπινη ζεστασιά του νεανικοῦ γυναικείου κορμιού πού προσφέρεται στό ἀνήμπορο καί ἀδύναμο ἀπό μόνο του νά ζεσταθῆ γηρασμένο σῶμα ενός γενναίου πολεμιστή μπορεῖ, νομίζομεν, νά ἀποτελέσῃ, ὄχι μόνον τό πρότυπο τῆς ἀντιμετώπισεως τών ΑΜΕΑ ἀπό μέρος τῆς συγχρόνου κοινωνίας ὡς καί τῆς ἀγάπης πού ὀφείλεται ἀπό τόν ἄνθρωπο πρός τό συνάνθρωπό του, ἀλλά καί νά ἐπιρρίψῃ σὺν τοῖς ἄλλοις ἄπλετο φῶς στίς σχέσεις καί τή συμπεριφορά τών δύο φύλων μεταξύ τους μιά καί ζοῦμε σέ ἐποχές παραγνωρίσεως κάθε ἀγνοῦ ἐρωτικοῦ συνδέσμου καί τῆς καταβυθίσεως τών ἀνθρώπων σέ κόσμους σεξισμοῦ καί ἐξευτελισμοῦ κάθε ὠραίου καί μεγάλου.

Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Του κ. Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ*

Ἡ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας γιά τά πρόσωπα μέ ειδικές ἀνάγκες ἔχει ὡς θεωρητική ἀρχή ὄχι μόνο τή χριστιανική διδασκαλία γιά τόν ἄνθρωπο, ἀλλά καί τό ὑπόδειγμα του ἰδρυτοῦ τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, τό ὄποιο ἐρμηνεύθηκε πάντοτε ὡς κανόνας ἀπαρέγκλιτος γιά τήν πνευματική ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας καί γιά τήν ἀυθεντικότητα τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τών μελῶν τῆς. Πολλά θαύματα τῆς ἐπίγειας ζωῆς του Χριστοῦ εἶχαν ὡς κύρια ἀναφορά τους ἄνθρώπους μέ ειδικές ἀνάγκες, γιὰτί μέ τόν τρόπο αὐτό ἀναδεικνυόταν πληρέστερα ὄχι μόνο ἡ καθολικότητα του λυτρωτικοῦ ἔργου του Χριστοῦ γιά τόν ἄνθρωπο, ἀλλά καί ἡ προτεραιότητα του πνευματικοῦ ἐναντι του σωματικοῦ στοιχείου στή χριστιανική διδασκαλία γιά τόν ἄνθρωπο.

Στά πλαίσια αὐτά του ὑποδείγματος του Χριστοῦ καί τῆς διδασκαλίας του διαμορφώθηκε ἡ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας γιά τά πρόσωπα μέ ειδικές ἀνάγκες σέ ὄλες τίς περιόδους τῆς ἱστορικῆς τῆς πορείας μέσα στόν κόσμο, ἀφοῦ οἱ πράξεις του Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τών Ἀποστόλων ἐρμηνεύθηκαν πάντοτε ὡς καταστατικές ἀρχές γιά τήν πνευματική τῆς ἀποστολή. Δύο εἶναι οἱ κυριώτερες ἀρχές τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, οἱ ὄποιες προσδιόρισαν πάντοτε τή

* Ὁ κ. Βλάσιος Ἰω. Φειδᾶς εἶναι καθηγητής του ἱστορικοῦ τομέα του Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

στάση της έναντι του ειδικού αυτού ζητήματος. Πρώτον, η ιερότητα και η μοναδική αξία του ανθρώπινου προσώπου, για την οποία σαρκώθηκε ο ίδιος ο Υιός και Λόγος του Θεού. Δεύτερον, η πρόσληψη κατά την ενανθρώπησή του στη δική του ανθρωπότητα ολόκληρου του ανθρώπινου γένους, ώστε ο κάθε άνθρωπος σε κάθε εποχή να μετέχη ισότιμα στην εν Χριστώ νέα ζωή, όπως αυτή πρέπει να βιώνεται στο σώμα της Εκκλησίας.

Και οι δύο αυτές αρχές συνδέουν άρρηκτα τον άνθρωπο, στην ατομική του ύπόσταση και στην κοινωνική του αναφορά, με το πρόσωπο του Χριστού, στο οποίο υπερβαίνονται όλες οι φυλετικές, κοινωνικές, ταξικές ή άλλες διακρίσεις, ενώ συγχρόνως περιγράφουν δεσμευτικά την κοινωνική αποστολή της Εκκλησίας, ώστε να λειτουργήσει στο ιστορικό της σώμα ή χριστοκεντρική συνοχή και η αρμονική αλληλεγγύη των μελών του. Υπό την έννοια αυτή ο απόστολος Παύλος περιέγραψε την άρρηκτη συζυγία της κοινωνίας της πίστεως με τον σύνδεσμο της αγάπης για όλα τα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος: «Καθάπερ γάρ τό σώμα εν έστι και μέλη έχει πολλά, πάντα δέ τά μέλη του σώματος του ενός, πολλά όντα, εν έστι σώμα, ούτω και ό Χριστός... άλλ' ό Θεός συνεκέρασε τό σώμα, τώ ύστερούντι περισσοτέραν δούς τιμήν, ίνα μή ή σχίσμα εν τώ σώματι, αλλά τό αυτό ύπέρ άλλήλων μεριμνώσι τά μέλη. Και είτε πάσχει εν μέλος, συμπάσχει πάντα τά μέλη, είτε δοξάζεται εν μέλος, συγχαίρει πάντα τά μέλη. Υμείς δέ έστε σώμα Χριστού και μέλη εκ μέρους» (Α' Κορ. 12, 12-27).

Ο έλληνορωμαϊκός κόσμος δέν είχε τίς προϋποθέσεις ή τά έρεθίσματα για μία συγκροτημένη πρόταση κοινωνικής μερίμνας και πολύ περισσότερο μία πρόταση προστασίας των προσώπων με ειδικές ανάγκες, γιατί δέν είχε μία συγκροτημένη πρόταση για την ιερότητα της ζωής και πολύ περισσότερο του ανθρώπινου προσώπου, όπως ή ανωτέρω χριστοκεντρική όντολογία της χριστιανικής διδασκαλίας. Είναι πολύ χαρακτηριστική ή ρωμαϊκή νομοθεσία για την

απόλυτη έξουσία του πατρός να αποφασίζει κατά τρόπο ανεξέλεγκτο για τη ζωή ή τον θάνατο των νεογέννητων τέκνων του, ιδιαίτερα όταν αυτά παρουσίαζαν κάποιο φυσικό ελάττωμα ή κάποια δυσμορφία. Οι λόγοι του ρωμαίου λόγιου Κουϊντιλιανού χαρακτηρίζουν με ώμότερο τρόπο την ανεξέλεγκτη βιαιότητα των ρωμαίων έναντι των νεογέννητων τέκνων τους, αφού, όπως γράφει, παρά τοίς Ρωμαίοις «τό μέν φονεύειν άνθρωπον είναι έγκλημα, αλλά τό φονεύειν τινά τά ίδια τέκνα θεωρείται ενίοτε έξαισία πράξις».

Η ρωμαϊκή αυτή σχετικοποίηση της ιερότητας της ζωής δέν έξουδετερώθηκε ή μετριάσθηκε από τη διείσδυση στη Ρώμη της Φιλοσοφίας των Στωϊκών, οι όποιοι τόνιζαν με ιδιαίτερη έμφαση όχι μόνο την ένότητα του ανθρώπινου γένους, αλλά και την ιερότητα της ανθρώπινης ζωής. Ο εκπρόσωπος της φιλοσοφίας των Στωϊκών στη Ρώμη και περίφημος εκφραστής της ρωμαϊκής ήθικης Σενέκας εξηγεί με ανάλογη ώμότητα τό ανεξέλεγκτο δικαίωμα των Ρωμαίων να θανατώνουν τά δύσμορφα ή άσθενή νεογέννητα: «Ημείς, γράφει, τά μέν τερατόμορφα τέκνα φονεύομεν, όσα δέ παιδία είναι εκ γενετής άσθενή και μή φυσικώς διαπεπλασμένα πνίγομεν. Δέν είναι ό θυμός, άλλ' ό όρθός λόγος, όστις επιβάλλει όπως ούτω χωρίζωμεν τά άχρηστα από τά ύγια». Η χρηστική αυτή λειτουργία του όρθου λόγου για την αξιολόγηση της ζωής των νεογέννητων τέκνων ήταν τελείως ξένη προς την χριστιανική διδασκαλία περί της ιερότητας της ζωής των ανθρώπων, γι' αυτό και ή ρωμαϊκή αυτοκρατορία δέν ανέπτυξε στο δικαίό της την έννοια της ειδικότερης προστασίας των προσώπων με ειδικές ανάγκες. Η έλλειψη αυτή συγκαλύφθηκε κατά τη βυζαντινή περίοδο από την έντυπωσιακή ανάπτυξη της κοινωνικής μερίμνας της Εκκλησίας.

Η κατανόηση λοιπόν της Εκκλησίας ως μιάς προεκτάσεως του σώματος του Χριστού στον χρόνο και στην ιστορία προσδιόρισε σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό την ιδιαιτερότητα της θέσεως των ανθρώπων με ειδικές ά-

νάγκες στην όλη λειτουργία του εκκλησιαστικού σώματος. Στά πλαίσια αυτά ή μέρηνα της Έκκλησίας για τά πρόσωπα μέ ειδικές ανάγκες είναι ουσιαστικό καί αναπαλλοτριώτο στοιχείο της πνευματικής της άποστολής μέσα στον κόσμο καί όχι βεβαίως ένα ειδικό πρόγραμμα στά περιθώρια της ποιμαντικής της ευθύνης. Υπό την έννοια αυτή ή μέρηνα της Έκκλησίας για τά πρόσωπα μέ ειδικές ανάγκες δέν περιορίσθηκε στά μέλη της, αλλά έπεκτάθηκε σέ κάθε έμπερίστατο άνθρωπο, για τον όποιο προσέφερε τή ζωή του ό ίδιος ό Χριστός. Η Έκκλησία μέ τή συνείδηση της παγκοσμιοτήτας του έργου του Χριστού έξουδετέρωσε τίς παλαιές πολιτικές, φυλετικές, ταξικές ή άλλες κοινωνικές διακρίσεις, οί όποιες ήσαν ιδιαίτερα έπαχθείς για τά πρόσωπα μέ ειδικές ανάγκες, ώστε νά προβάλη τό δικό της μήνυμα για τή χριστοκεντρική ένότητα όλόκληρου του ανθρώπινου γένους στην ιστορική προοπτική του σώματος της Έκκλησίας καί για τήν ιεροποίηση της άλληλεγγύης μεταξύ όλων των μελών του εκκλησιαστικού σώματος. Οί φυλετικές διακρίσεις μεταξύ Έλλήνων καί βαρβάρων, οί πολιτικές διακρίσεις μεταξύ πολιτών καί μή πολιτών καί οί κοινωνικές διακρίσεις μεταξύ έλευθέρων καί δούλων του έλληνορωμαϊκού κόσμου ήσαν άδιανόητες όχι μόνο στην πνευματική άποστολή της Έκκλησίας, αλλά καί στην ειδικότερη προοπτική της κοινωνικής της διακονίας.

Η διακονία αυτή έκφραζόταν σέ κάθε τοπική Έκκλησία μέ πυρήνα τήν έπισκοπή ή καί κάθε συγκεκριμένη ένορία, αλλά άπασχολούσε κατά περίπτωση καί τό οικουμενικό σώμα της Έκκλησίας, όπως αυτή καθιερώθηκε από τους άποστολικούς ήδη χρόνους για τήν ένίσχυση των έμπερίστατων χριστιανών των Ιεροσολύμων μέ συνδρομές των τοπικών Έκκλησιών του έλληνορωμαϊκού κόσμου («λογία»). Όλες οί τοπικές Έκκλησίες αντιμετώπιζαν μέ όμοψυχία όλα τά προβλήματα των έμπερίστατων μελών τους, ιδιαίτερα δέ τους άσθενείς, τά όρφανά, τίς χήρες, τους ξένους, τους δούλους, τους αίχμαλώτους κ.λπ. Είναι πολύ χαρακτηριστική ή μαρτυρία του έπισκόπου Ρώμης

Κορνηλίου στίς αρχές του Γ' αιώνα, κατά τήν όποία ή τοπική Έκκλησία είχε ένα πολυπρόσωπο ιερατείο για τήν κάλυψη των πολλαπλών πνευματικών καί κοινωνικών αναγκών των μελών της, μεταξύ των όποιων αναφέρονται καί 1.500 χήρες, «*ους πάντα ή του Δεσπότου χάρις καί φιλανθρωπία διατρέφει...*» (Εύσεβίου, Έκκλ. Ιστορία, VI, 43, 11-12). Υπό τό πνεύμα αυτό λειτουργούσε ή κοινωνική πρόνοια σέ όλες σχεδόν τίς τοπικές Έκκλησίες κατά τους τρεις πρώτους αιώνες των διωγμών, γιατί αυτή ήταν ή συνεπής πρós τό υπόδειγμα του Χριστού καί των Άποστόλων κοινωνική διακονία της Έκκλησίας. Τό υπόδειγμα αυτό έπηρέασε όλόκληρο τον δημόσιο καί τον ιδιωτικό βίο του έλληνορωμαϊκού κόσμου μετά τήν όριστική επικράτηση του χριστιανισμού καί τήν οικουμενική άκτινοβολία της χριστιανικής αυτοκρατορίας του Βυζαντίου.

Η θεολογία καί ή κοινωνική μέρηνα των μεγάλων Πατέρων της Έκκλησίας (Μ. Άθανασίου, Μ. Βασιλείου, Ιωάννου Χρυσοστόμου κ.ά.) συνέδεαν τήν «*κοινωνία της πίστεως*» μέ τήν έντυπωσιακή ανάπτυξη του «*συνδέσμου της αγάπης*» καί της κοινωνικής μέρηνας όχι μόνο για τους χριστιανούς, αλλά καί για τους μή χριστιανούς πολίτες της περιοχής τους. Ο Έφραϊμ ό Σύρος ίδρυσε στην Έδεσσα της Μεσοποταμίας ένα μεγάλο νοσοκομείο για τους άσθενείς της ευρύτερης περιοχής, ενώ κατά τήν ίδια περίοδο ό Μ. Βασίλειος ίδρυσε τό περίφημο συγκρότημα ευαγών ιδρυμάτων (*Βασιλειάδα*) για τήν όργάνωση της κοινωνικής μέρηνας της Έκκλησίας υπέρ των άσθενών, των όρφανών, των γερόντων, των ξένων, των πτωχών καί όλων των ατόμων μέ ειδικές ανάγκες (PG 3, 592. 36, 577). Υπό τό αυτό πνεύμα ό ι. Χρυσόστομος άνήγειρε, κατά τον βιογράφο του Παλλάδιο, νοσοκομεία στην περιοχή της Κωνσταντινουπόλεως για τήν κάλυψη των μεγάλων αναγκών του συνεχώς διογκούμενου πληθυσμού της. Ο ίδιος ό ι. Χρυσόστομος αναφέρει ότι ή Έκκλησία της Άντιοχείας συντηρούσε τρεις χιλιάδες χήρες, όρφανά καί άλλες ομάδες άσθενών (PG 58, 630), ενώ ή Έκκλησία Κωνσταντινουπόλεως συντηρούσε πέντε χιλιάδες ένδεείς.

Ἡ ἐντυπωσιακή καί συστηματική ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς μέριμνας τῆς Ἐκκλησίας γιά ὅλα τὰ πρόσωπα μέ εἰδικές ἀνάγκες λειτουργοῦσαν σέ κάθε Ἐπισκοπή, ἐνορία καί μοναστήρι ὡς μία ἐνιαία ἐφαρμογή τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἐβλεπε στά πρόσωπά τους τό πρόσωπο τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ καί στή διακονία τους τήν ὀφειλετική μέριμνα γιά τήν ὑγιή λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἡ βυζαντινή πολιτεία ἐντυπωσιάσθηκε ἀπό τήν φιλανθρωπική δράση τῆς Ἐκκλησίας καί ἀναγνώρισε ἐπίσημα ὄχι μόνο τήν οἰκονομική ἐνίσχυση μέ δωρεές, ἀλλά καί τή φορολογική ἀπαλλαγή τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων της, ἀφοῦ τό κράτος δέν μποροῦσε νά ἐπωμισθῆ τήν εὐθύνη τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας (Codex Theodosianus, I, 2, 17, 22. XVI, 2, 4. 20, 43 κ.λπ.). Ἡ φιλανθρωπική δράση τῆς Ἐκκλησίας ἦταν μία νέα καί συγκροτημένη πρόταση κοινωνικῆς μέριμνας, ἡ ὁποία ἦταν ἄγνωστη στόν ἐλληνορωμαϊκό κόσμο μέχρι τήν ἐμφάνιση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ αὐτοκράτορας Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης (361-363) ἀποτελεῖ τόν ἀξιολογότερο μάρτυρα τῆς ἐντυπωσιακῆς ἀπηχίσεως τῆς κοινωνικῆς μέριμνας τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνο γιά τοὺς χριστιανούς, ἀλλά καί γιά τοὺς εἰδωλολάτρες τῆς αὐτοκρατορίας. Σέ ἐπιστολή του πρὸς τόν Ἱερέα τῆς Γαλατίας Ἀρσάκιο ὁμολογεῖ ὅτι *«οὐδεὶς θά ἠδύνατο νά συλλάβῃ πρό τινος χρόνου τοιαύτην μεταβολήν εἰς τόσον μικρόν διάστημα χρόνου»* καί προτρέπει τοὺς ὁμόφρονές του νά μιμηθοῦν τό ὑπόδειγμα τῶν χριστιανῶν, *«διότι ἐάν μεταξὺ τῶν ἀσεβῶν Γαλιλαίων (= χριστιανῶν) οὐδεὶς ὑπάρχει ἐπαίτης, ἐπὶ πλέον δέ σὺν τῇ φροντίδι ὑπὲρ τῶν ἐαυτῶν προνοῶσιν οὗτοι καί ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων πτωχῶν, εἶναι ἐντροπή δι' ἡμᾶς ὅτι οἱ πτωχοὶ ἡμῶν στεροῦνται τῆς ἡμετέρας βοηθείας»* (Ἐπιστ. 49).

Συνεπῶς, ὁ κοινωνικός δυναμισμός τῆς βυζαντινῆς φιλανθρωπίας ἦταν ὁ ὥριμος καρπός τῆς κοινωνικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἦταν κατ' ἐξοχήν πνευματικό χρέος ὅλων τῶν μελῶν της καί κάλυπτε μέ τήν ἀκτινοβολία της ὅλους τοὺς ἐμπερίστατους ἀνθρώπους, ιδιαίτερα

δέ τοὺς βεβαρημένους μέ εἰδικές ἀνάγκες. Ἡ βυζαντινὴ νομοθεσία προσαρμόσθηκε σταδιακά στήν ἐνδιάθετη λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, τό ὁποῖο ταυτιζόταν μέ τό σῶμα τῆς αὐτοκρατορίας, γιά τήν αὐθόρμητη συμβολή τῆς Ἐκκλησίας στήν προστασία ὅλων τῶν μελῶν της μέ εἰδικές ἀνάγκες. Ἡ κρατική ἐξουσία ὑποχρεώθηκε ἐκ τῶν πραγμάτων ὄχι μόνο νά ἀναγνωρίσῃ τήν εὐρύτατη κοινωνική λειτουργία τῆς πνευματικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί νά προσφέρει κάθε νομοθετική, οἰκονομική καί ἠθική ὑποστήριξη γιά τήν ἀποτελεσματικώτερη ἀνάπτυξή της. Ἄλλωστε μόνο ἡ Ἐκκλησία διέθετε τήν κοινωνική ἐπιρροή καί τίς ἀναγκαῖες δυνάμεις γιά νά ἀνταποκριθῆ μέ συνέπεια καί συνέχεια στήν εὐαίσθητη αὐτὴ κοινωνική προοπτική, ἀφοῦ μόνο ἡ Ἐκκλησία μποροῦσε νά καταστήσῃ τήν κοινωνική μέριμνα γιά ὅλα τὰ πρόσωπα μέ εἰδικές ἀνάγκες πνευματικό χρέος ὅλων τῶν μελῶν της.

Ἡ κοινωνική μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας γιά τὰ πρόσωπα μέ εἰδικές ἀνάγκες ὑπῆρξε πάντοτε καί παραμένει συνεχῶς ἡ αὐθεντικώτερη προέκταση τῆς θείας Λειτουργίας μέσα στόν κόσμο. Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό ἡ Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη (Σαμπεζύ, Γενεύης 1988) κατέγραψε τὴ σύγχρονη συνείδηση τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας γιά τήν ἄρρηκτη σχέση τῆς μυστηριακῆς τῆς ἐμπειρίας μέ τήν κοινωνική τῆς ἀποστολή:

«...Ἡμεῖς οἱ χριστιανοί, ἐπειδὴ κατανοοῦμεν τό νόημα τῆς σωτηρίας, αἰσθανόμεθα τό χρέος νά ἀγωνιζόμεθα διὰ τήν ἀνακούφισιν τῆς ἀσθενείας, τῆς δυστυχίας καί τῆς ἀγωνίας. Διότι, ἐπειδὴ βιώνομεν τήν ἐμπειρίαν τῆς εἰρήνης, δέν δυνάμεθα νά εἴμεθα ἀδιάφοροι διὰ τήν ἀπουσίαν της ἀπὸ τήν σύγχρονον κοινωνίαν. Διότι, ἐπειδὴ εὐηργετήθημεν ἀπὸ τήν θείαν δικαιοσύνην, ἀγωνιζόμεθα διὰ μίαν πληρεστέραν δικαιοσύνην εἰς τόν κόσμον καί διὰ τήν ἐξουδετέρωσιν πάσης καταπιέσεως. Διότι, ἐπειδὴ ζῶμεν κάθε ἡμέραν τήν θείαν συγκατάβασιν, μαχόμεθα ἐναντίον κάθε φανατισμοῦ καί μισαλλοδοξίας μεταξύ τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν. Διότι, ἐπειδὴ διακηρύσσομεν συνεχῶς τήν ἐναν-

θρώπιν τού Θεοῦ καί τήν θέωσιν τού ἀνθρώπου, ὑπερασπιζόμεθα τά ἀνθρώπινα δικαιώματα δι' ὄλους τούς ἀνθρώπους καί ὄλους τούς λαούς. Ἐπειδή βιώνομεν τήν θείαν δωρεάν τῆς ἐλευθερίας μέ τό ἀπολυτρωτικόν ἔργον τού Χριστοῦ, δυνάμεθα νά προβάλωμεν πληρέστερα τήν καθολικήν ἀξίαν τῆς διά κάθε ἀνθρώπου καί κάθε λαόν. Ἐπειδή τρεφόμεθα πνευματικῶς μέ τόν ἄρτον καί τόν οἶνον τῆς Εὐχαριστίας, κατανοοῦμεν πληρέστερον τήν πείνα καί τήν στέρησιν. Ἐπειδή προσδοκῶμεν καινήν γῆν καί καινούς οὐρανοῦς, ὅπου θά ἐπικρατῇ ἡ ἀπόλυτος δικαιοσύνη, ἀγωνιζόμεθα ἐδῶ καί τώρα (hic et nunc) διά τήν ἀναγέννησιν καί τήν ἀνακαίνισιν τού ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας. Ἡ μαρτυρία μας δέ αὕτη καί ἡ δι' αὐτῆς ἀρδεις τού αἰχμηροῦ ἐδάφους μιᾶς ἐποχῆς ἡ ὁποία, ἐπειδή ἀκριβῶς ζῆ χωρίς Θεόν, ἔχει περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλην ἀνάγκην Θεοῦ, θά ἀποτελέσῃ ἴσως τόν καλλίτερον τρόπον συμβολῆς τῶν Ἐκκλησιῶν μας εἰς τήν εἰρήνην καί τά ιδεώδη, τά ὁποία τήν συνοδεύουν καί τήν πραγματοποιοῦν».

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. Μακαρίου Φιλοθέου*

Σεβασμιώτατε, Ἀγαπητοί Πατέρες
Κύριε Πρύτανι,
Ἐλλογιμώτατοι Κύριοι Καθηγηταί,
Κυρίες καί Κύριοι,

«Καί εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν».

Αὕτη ἡ βιβλική ρῆσις ἔγινε ἀντικείμενο ἐρεῦνης καί ἐρμηνείας ἀπό ἀρκετούς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ὡς πρός τό τί ἀκριβῶς σημαίνει. Κατά μία ἄποψη τό κατ' εἰκόνα διαφέρει ἀπό τό καθ' ὁμοίωσιν στό γεγονός ὅτι στό κατ' εἰκόνα ἔχουμε τήν τελειότητα τού ἀνθρώπου μέσα στή δημιουργία, ἐνῶ τό καθ' ὁμοίωσιν εἶναι τό τελικό ἀποτέλεσμα δηλ. αὐτό πού θά ἐπιτύχει ὁ ἀνθρώπος ὀδεύοντας πρός τό τέλος ὅταν θά ἔρθει πρόσωπο πρός πρόσωπο μέ τό Θεό. Αὕτη εἶναι ἡ ἐσχατολογική ἀντίληψη καί τοποθέτηση ἐπί τού θέματος.

Γιά ἄλλους τό κατ' εἰκόνα εἶναι ἡ πραγματικότητα πρῖν ἀπό τά ἔσχατα, δηλαδή ὁ ἀνθρώπος μοιάζει μέ τό Θεό καί πρός τά ἔκει ὀφείλει νά κατατείνει ἡ ζωή του. Γιά ἄλλους πατέρες εἶναι τό λογικό, γιά δέ τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης, ὁ ὁποῖος ἐπιμένει ἰδιαίτερα σ' αὐτό τό παλαιοδιαθηκικό χωρίο εἶναι τό αὐτεξούσιο τού ἀνθρώπου.

Ἄλλες οἱ ἐρμηνεῖες πού δίνουν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας σχετικά μέ τό κατ' εἰκόνα καί τό καθ' ὁμοίωσιν

* Ὁ πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης Κ) Μακάριος Φιλοθέου εἶναι Θεολόγος καί Φιλολόγος.

έχουν τήν σπουδαιότητα καί τήν σημασία τους. Είτε όμως ταυτίζονται τό κατ' εικόνα καί καθ' όμοίωσιν μέ τό λογικό τοῦ ἀνθρώπου είτε μέ τά ἔσχατα είτε μέ τήν τελειότητα τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῶν ἄλλων ὄντων, τό συμπέρασμα πού ἐξυπακούεται εἶναι ὅτι τό κατ' εικόνα καί καθ' όμοίωσιν ἀναφέρεται στό αὐτεξούσιο, δηλ. στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Θεός ἔδωσε τήν δυνατότητα στόν ἀνθρωπο πλασμένο «κατ' εικόνα» νά ὑπάρχει ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει Ἐκεῖνος, ὁ δημιουργός του. Δηλαδή μέ θέληση ἐλεύθερη ἀπό ὅποιονδήποτε περιορισμό. Νά εἶναι ἐλεύθερος νά ἀγαπᾷ δίχως κοινωνικές ἱστορικές οἰκονομικές βιολογικές δεσμεύσεις. Τό «καθ' όμοίωσιν» εἶναι αὐτή ἡ δυνατότητα πού ἐνεργοποιεῖται θετικά μέ φορά πρός τόν δημιουργό του γιά νά ζεῖ ὅπως ὁ Θεός, δηλαδή ἐλεύθερος. Νά ζεῖ ὡς πρόσωπο πού σημαίνει ὅτι ἡ ζωή του ἔχει ἀναφορά σέ μιά κοινότητα, σέ μιά κοινωνία. Σπάει τό φράγμα τῆς μοναξιάς καί δέν ζεῖ μόνος. Ἐτσι συστατικό καί ὑποστατικό στοιχείο τῆς ὑπαρξῆς του γίνεται ἡ ἀγάπη καί ἡ ἐλευθερία.

Γιά τήν Ἐκκλησία εἶτε εἶναι ἀρτιμελής ἢ ὄχι ὁ ἀνθρώπος, μέ ἢ χωρίς εἰδικές ἀνάγκες, ἔχει τήν ἀξία του, ἀπόλυτη ἀξία καί τή θέση του.

Δέν χάνει οὔτε τό κατ' εικόνα οὔτε τό καθ' όμοίωσιν καί ὑπόκειται στούς ἴδιους πνευματικούς νόμους καί κανόνες.

Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἐκκλησία ὁλόκληρη βλέπει στόν κάθε ἀνθρωπο τήν εικόνα τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τήν ὑπαρξη ἐκείνη πού ἀπό ἀγάπη καί ἐλευθερία ἦλθε στή ζωή καί πού ἔχει κάθε δικαίωμα νά ζήσῃ ἐλεύθερα καί μέ ἀγάπη ὅπως ὁ Θεός. Ἀντιθέτως ἡ ὑποτίμηση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐξάρτηση τῆς στάσης μας ἀπέναντί του μέ βάση τίς διαφορές καταβολές του (κοινωνικές ἢ βιολογικές), στερεῖ καί ἀπό μᾶς ἀλλά καί ἀπό τό ἴδιο τό ἄτομο μέ εἰδικές ἀνάγκες τήν ἐλευθερία τήν ἀγάπη καί τή ζωή δηλ. τόν ἴδιο τό Θεό. Τά ἄτομα μέ εἰδικές ἀνάγκες πολλές φορές γίνονται θύματα τῆς λανθασμένης μας ἀντίληψης γιά τή ζωή,

τῆς λανθασμένης καί ἰδιοτελοῦς μας ἀγάπης. Τό τί κάνουμε ὅλοι μας γιά τά ἄτομα μέ εἰδικές ἀνάγκες εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ὀρθῆς ἢ ὄχι θεολογικῆς μας ἀγωγῆς καί τοποθέτησης μέσα στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας. Δέν εἴμεθα δυστυχῶς ὑγιή μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἐμεῖς πρότοι θά πρέπει νά ἀσκηθοῦμε στήν ὑπομονή, τήν ἀγάπη, τήν καρτερία, τήν ἀνεκτικότητα, τή θυσία, νά γιατρέψουμε τίς δικές μας πνευματικές ἀρρώστειες καί ἰδιοτέλειες καί ὕστερα νά πλησιάσουμε τόν ἄλλον.

«Κάποιος γέροντας κατοικοῦσε στά κελιά Χοζεβᾶ γιά τόν ὁποῖο μᾶς διηγούνταν οἱ γέροντες τῆς περιοχῆς ὅτι εἶχε αὐτήν τήν ἐργασία:

Ἄν καμιά φορά ἔβλεπε κανένα στό χωριό του νά μήν μπορεῖ νά σπεῖρει τό χωράφι του ἀπό πολλή φτώχεια, ἐρχόταν τή νύχτα, χωρίς νά ξέρει ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ χωραφιοῦ, ἔπαιρνε τά δικά του βόδια καί δικό του σπόρο καί ἔσπερνε τό χωράφι τοῦ ἄλλου. Κι ὅταν ἦρθε στήν ἔρημο κι ἔμεινε στά κελιά τοῦ Χοζεβᾶ, τήν ἴδια συμπόνοια εἶχε ὁ γέροντας. Γιατί ἔπαιρνε τό δρόμο πού πηγαίνει ἀπό τόν Ἰορδάνη στήν ἀγία πόλη, κουβαλώντας νερό καί ψωμί. Κι ἄν καμιά φορά ἔβλεπε κάποιον ἐξαντλημένο, ἔπαιρνε στούς ὤμους τό φορτίο του κι ἀνέβαινε μέχρι τό ἅγιο ὄρος τῶν Ἐλαιῶν καί πάλι ξαναγύριζε ἀπό τόν ἴδιο δρόμο κουβαλώντας, ἄν βέβαια ἔβρισκε ἄλλους, τά φορτία τους μέχρι τήν Ἰεριχώ. Κι ἦταν νά δεῖ κανεῖς τό γέροντα, ἄλλοτε μὲν νά κουβαλᾷ κανένα μεγάλο φορτίο καί νά ἰδρώνει, ἄλλοτε δέ νά σηκώνει κάποιο παιδί στό ὦμο του — καμιά φορά κουβαλοῦσε καί δύο. Ἄλλοτε καθόταν καί ἐπιδιόρθωνε παπούτσια ἀνδρα ἢ γυναίκα ἢ ἄν εἶχαν κοπεῖ, ἐπειδή εἶχε μαζί του τά ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα. Ἄλλους πότιζε μέ τό νερό πού κουβαλοῦσε, ἐνώ σ' ἄλλους ἔδινε ψωμιά. Κι ὅταν ἔβρισκε γυμνό, ἔδινε καί τό ροῦχο πού φοροῦσε. Κι ἦταν νά τόν δεῖς νά κοπιᾶζει ὀλημερίς. Ἄν τέλος ἔβρισκε κανένα νεκρό, ἔψελνε πάνω του τή νεκρώσιμη ἀκολουθία καί τόν ἔθαβε» (Ἰωάν. Μόσχου, Λειμωνάριον, ἐκδ. Ἰ. Μ. Σταυρονικήτα). Τό κείμενο αὐτό εἶναι ἀρκετά εὐγλωττο

καί μέ παραστατικότητα δείχνει τό δρόμο τῆς θυσίας, τῆς ἀγάπης καί τῆς ἀνιδιοτέλειᾶς. Δέν ξέρω ἂν θά μπορούσαμε ἐμεῖς σήμερα νά φτάσουμε σ' αὐτά τὰ πνευματικά ὕψη μέσα ἀπό τήν ἀπλότητα καί τήν ταπείνωση.

Ἡ ζωή ἡ δική μας σήμερα ἔχει πολλές διαστροφές ἀλλά καί ἐν πολλοῖς ἔχει νοθευθεῖ. Ἡ θεολογική μας διαστροφή γιά τόν ἄνθρωπο πηγάζει ἀπό ἕνα πλῆθος θεωριῶν καί ἀντιλήψεων πού ἀναπτύχθηκαν ἀπό τήν ἐποχή τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί καλλιεργήθηκαν μέσα στούς αἰῶνες μέχρι καί σήμερα.

Στήν ὅλη ἐπιβάρυνση τῆς καταστάσεως βοήθησε πάρα πολύ καί ἡ Δαρβίνια θεωρία τῆς ἐξελιξέως. Στό «Περί καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου» ἔργο του ὁ Δαρβίνος κατέδειξε πώς ἡ διαφορά ἀνθρώπου καί ζώου βρίσκεται ὄχι στό εἶδος στό ὁποῖο ἀνήκει ἀλλά στό βαθμό λογικότητας, καταδεικνύοντας ὅτι καί τὰ ζῶα ἔχουν συνείδηση, φτιάχνουν πολιτισμό, ἔχουν τεχνολογία, ὀργανώνουν τή ζωή τους, ἔχουν γλώσσα, φτιάχνουν λογικές προτάσεις, συνθέτουν νοήματα. Μέ τόν τρόπο αὐτό ὁμως ὑποβιβάζει τή θέση καί τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καί ιδιαίτερα ὑποτιμᾷ τὰ άτομα μέ κάποια εἰδικά προβλήματα. Γιά τήν Ἐκκλησία ἡ διαφορά μεταξύ ἀνθρώπου καί ζώου εἶναι διαφορά εἶδους καί ὄχι βαθμοῦ, ἐστιάζοντας αὐτή τή διαφορά στήν ἐλευθερία. Γι' αὐτό καί ὁ ἀνθρώπος δημιουργεῖ τέχνη, πολιτισμό ἐνώ τό ζῶο ὄχι. Ἡ τέχνη εἶναι οὐσιαστικά ἡ μορφοποιημένη ἄσκηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἀφοῦ δι' αὐτῆς δημιουργεῖ ἕναν καινούργιο κόσμο (θέατρο, κινηματογράφο, ζωγραφική).

Γιά τήν Ἐκκλησία ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι πρόσωπο πού ἡ ὑπόσταση καί ἡ ζωή του δέν ἐξαρτᾶται, οὔτε καταξιώνεται ἀπό τὰ ιδιαίτερα κοινωνικά οἰκονομικά, φυλετικά ἢ βιολογικά χαρακτηριστικά του. Αὐτό πού χαρακτηρίζει ἕνα πρόσωπο δέν εἶναι κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ἢ ιδιότητές του ἀλλά ἡ ἐλευθερία καί ἡ ἀγάπη. Ἡ ἐλευθερία: α) Ὡς ἐπιλογή νά ζεῖ μέ τό Θεό ἢ χωρίς τό Θεό καί β) ὡς ἀγιότητα πού σημαίνει ὅτι δέν

εἶναι ὁ μόνος, ὅτι δέν δεσμεύεται, δηλ. εἶναι ἐλεύθερος, καί ὅτι ἀγαπᾷ. Ἡ θέλησή του εἶναι ἀγάπη ἐλευθερη.

Στά πρόσωπα τῶν ἀτόμων μέ εἰδικές ἀνάγκες φανερώνεται ἡ ἀξιοθαύμαστη θέληση γιά ζωή, ἡ ιδιαίτερη φροντίδα καί ἀγάπη πού μᾶς ζητοῦν. Γιά τήν Ἐκκλησία ὑπάρχει καί κάτι ἀκόμα: Τά πρόσωπα αὐτά διασώζουν τό «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν», δηλ. παρόλα τὰ περιορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά τους, ἔχουν καί αὐτά τό δικαίωμα νά ζήσουν ὅπως εἶναι προικισμένοι νά ζήσουν καί οἱ ἄλλοι συνάνθρωποί τους. Ὅπως δηλ. ὁ Θεός: ὡς ἀγάπη καί ὡς ἐλευθερία. Ἐχουν τὰ ἴδια «προικιά» μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί ἂν καί «σκλαβωμένοι» τῆς ιδιαιτερότητάς τους, μποροῦν νά ζοῦν τό Θεό μέ μιά θέληση ἐλευθερίας καί ἀγάπης ἀξιοζήλευτης.

**Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Θηβῶν καί Λεβαδείας
κ. Ἱερωνύμου***

Προεδρεύων (κ. Ἀλέξ. Σταυρόπουλος): Θά ἦταν παράλειψη ἂν δέν εἶχαμε μιά μικρή εὐλογία λόγου καί συμβουλῆς ἀπό τόν παριστάμενο Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Θηβῶν καί Λεβαδείας κύριο Ἱερώνυμο, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἀκούσαμε καί ὅπως γνωρίζουμε, μέ τήν ποιμαντική του εὐαισθησία καί τήν ἐπισκοπική του δραστηριότητα ἔχει ἀσχοληθεῖ ἔμπρακτα μέ τά θέματα τῶν ἀτόμων μέ εἰδικές ἀνάγκες. Σεβασμιώτατε, παρακαλοῦμε λόγον ἀγάπης καί οἰκοδομῆς.

Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θηβῶν κ. Ἱερώνυμος: Θά ἤθελα νά σᾶς εὐχαριστήσω γιά τήν εὐκαιρία πού μοῦ δίνετε νά πῶ λίγες σκέψεις ἀπόψε. Τό πρῶτο καί βασικό, νομίζω, αὐτῆς τῆς συναντήσεως τῆς σημερινῆς, εἶναι αὐτό πού ἀκούστηκε ἀπ' τόν ἐκπρόσωπο τοῦ Συνδέσμου, τῆς Ὁμοσπονδίας, τό ὅτι ἀρχίζει μιά συζήτηση καί αὐτό εἶναι πάρα πολύ σπουδαῖο καί ἐκεῖνο πού πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε. Δέν ξέρουμε πόσα βέβαια ἀποτελέσματα καί πόσο καιρό θά χρειαστοῦμε γιά νά δοῦμε ἀπτά δείγματα χρόνου ἀλλά τό ὅτι ἄρχισε τώρα νά συζητεῖται εἶναι πάντα ὠραῖο καί ὀφείλονται συγχαρητήρια σ' αὐτούς πού εἶχαν τήν ἐμπνευση καί τήν πρωτοβουλία καί τόν κόπο νά μᾶς ὀδηγήσουν σ' αὐτήν ἐδῶ τή σύναξη.

Ἐνα δεύτερο στοιχεῖο πού θέλω νά πῶ στή σύναξή μας, στή συνάντησή μας, εἶναι αὐτό: ἐγώ πιστεύω προσωπικά ὅτι ὅλοι εἴμαστε ἄνθρωποι μέ εἰδικές ἀνάγκες· ὅλοι

* Τό κείμενο παρατίθεται ὅπως ἀπομαγνητοφωνήθηκε, μέ ἀρκετά -δυστυχῶς- κενά (Σ.τ.έ.).

ἔχουμε μιά εἰδική ἀνάγκη, ἄλλος πῶς μεγάλη, ἄλλος πῶς μικρή, ὅλοι ἔχουμε εἰδικές ἀνάγκες· τό θέμα εἶναι πόσο μεγάλη ἀνάγκη ἔχουμε καί πῶς θά τήν ἀντιμετωπίσουμε.

Ἐνα τρίτο σημεῖο πού θά ἤθελα νά ὑπογραμμίσω εἶναι ὅτι χάθηκε πολύς χρόνος, πολύτιμος χρόνος, στό ποιός εἶναι ἀρμόδιος, ποιός ἔχει τήν εὐθύνη, καί στήν ἀσυνενοησία. Δέν μποροῦμε νά περιμένουμε ἀκόμα, νά ἔχουμε μιά Ἐκκλησία ὅπου βλέπει τούς ἄνθρώπους ἢ τούς θεσμούς, τήν πολιτεία, δέν ξέρω, σωματεία, σάν χώρους οἱ ὁποῖοι εἶναι μασμένοι καί δέν ἔχουν χώρο μέσα στή ζωή τῆς Ἐκκλησίας ἀλλά οὔτε ἔχει τό δικαίωμα ἡ Πολιτεία, οὔτε τό ἐνδεχόμενο ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἕνας χώρος ἀπομονωμένος, πού δέν μπορεῖ καί αὐτοί νά συμμετέχουν, νά λένε, νά συζητᾶνε, νά ἀντιμετωπίζουν ἀπό κοινοῦ τά θέματα αὐτά.

Προχωρῶ περισσότερο· ὁ πατήρ Ἀδαμάντιος εἶναι ἡ ψυχή αὐτοῦ τοῦ ἔργου πού γίνεται στή Λιβαδειά, στό οἰκοτροφεῖο, τῆς προσπάθειας ἐπανεντάξεως τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, πού πραγματικά ἦταν συγκλονιστική ἡ ἐμπειρία πού εἶχαν ὅταν ἦρθαν ἀπ' τή Λέρο· καί πού ἔχουμε σιμά -σιμά πραγματικό θαῦμα: αὐτοί οἱ ἄνθρωποι πού πάνε διακοπές, νά μείνουν σέ ξενοδοχεῖο καί νά κολυμποῦν μαζί μέ τούς ἄλλους ἄνθρώπους· ἢ νά πάνε μέσα νά ψωνίζουν καί ὁ ἕνας νά συμβουλευεῖ τόν ἄλλον· εἶναι συγκλονιστικά αὐτά τά παραδείγματα· ὁ πατήρ Ἀδαμάντιος λοιπόν εἶναι ἡ ψυχή αὐτοῦ τοῦ ἔργου καί ὅλοι του οἱ συνεργάτες.

Ὅταν ξεκινήσαμε αὐτή τήν προσπάθεια δέν πίστευα ὅτι θά εἶχαμε αὐτή τήν ἐπιτυχία, πράγμα πού μᾶς λέει ὅτι ἔχουμε πολλές δυνατότητες, ὑπάρχουν πολλοί ὀρίζοντες, οἱ ὁποῖοι μποροῦν νά καλυφθοῦν σέ πολλούς τομεῖς.

Ἡ Βοιωτία εἶναι ἕνας χώρος ὁ ὁποῖος ἔχει μιά εὐαισθησία στούς ἄνθρώπους πού ἔχουν κάθε εἶδος προβλήματα. Γι' αὐτό λοιπόν θά δεῖτε μιά σειρά ἀπό ἐκδηλώσεις ἢ ἰδρύματα τά ὁποῖα ἀγκαλιάζουν μέ κάθε τρόπο τόν κάθε ἄνθρωπο, π.χ. θά δεῖτε τούς ἄνθρώπους πού εἶναι κατάκοιτοι καί εἶναι πάρα πολλοί αὐτοί, νά δέχονται μιά ἢ δύο

φορές τή βδομάδα τήν επίσκεψη τής νεότητος· θά ῥθοῦν οἱ γυναῖκες νά πλύνουν τούς κατακοίτους ἀνθρώπους· θά ῥθοῦν οἱ ἄνδρες νά ξυρίσουν τούς ἀνθρώπους πού εἶναι κατάκοιτοι· θά δεῖτε στό τμήμα τής νεολαίας γενικότερα, διότι καί ἡ νεολαία δέν εἶναι ἕνας χῶρος πού δέν ἔχει εἰδικές ἀνάγκες· θά δεῖτε στίς συνάξεις τῶν παιδιῶν τίς μητέρες πού θά ῥθοῦν νά συμμετέχουν, νά φέρουν τά γλυκά νά φᾶνε μαζί μέ τά παιδιά, νά συζητήσουν· νά δεῖτε στήν ἐνορία τοῦ πατρός Ἀδαμαντίου, τό σταθμό πού ἔχει γίνει γιά τή συμβουλευτική, γιά τά παιδιά ἐκεῖνα τά ὁποῖα ἔχουν προβλήματα μέ τά ναρκωτικά, πῶς θά πάρουν τίς συμβουλές οἱ μητέρες. Βλέπετε ὅτι συμμετέχει αὐτός ὁ λαός καί αὐτό εἶναι συγκινητικό. Δέν εἶναι ἔργο τοῦ μητροπολίτη –σᾶς τό λέω ἐγώ– ἢ τῶν ἀξιόλογων συνεργατῶν.

Ἐδωσε ὁ Θεός νά ἔχουμε πάρα πολλούς ἀξιόλογους συνεργάτες στή μητρόπολή μας, ἀλλά δέν εἶναι μόνο αὐτό· εἶναι ἡ συμμετοχή τοῦ κόσμου. Καί εἶναι συγκινητική αὐτή ἡ συμμετοχή.

Ἀκούω πολλές φορές: «χάθηκε ἡ ἀγάπη, ὁ κόσμος πάγωσε, ξέρετε δέν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, δέν μποροῦν ...»· εἶναι ψέματα. Ὑπάρχουν εὐαίσθητες καρδιές πού ζητᾶνε ἀνθρώπους νά σκαλίσουν καί νά βροῦνε ἀκριβῶς τά σημεῖα ἐκεῖνα πού θέλουν οἱ ἄνθρωποι νά τούς ποῦν καί νά προσφέρουν.

Δέ θέλω νά σᾶς κουράσω περισσότερο. Θά ἤθελα νά σᾶς πῶ ὅτι ἡ μικρή ἐμπειρία πού ἔχω μέσα σ' αὐτό τό χῶρο μέ κάνει νά εἶμαι αισιόδοξος γιά τέτοιου εἶδους προβλήματα καί προγράμματα, κάτω ὁμῶς ἀπό ὀρισμένες προϋποθέσεις.

- Καί ἡ πρώτη προϋπόθεση εἶναι ὅτι χρειάζεται συνεργασία Ἐκκλησίας - πολιτείας, Ἐκκλησίας - φορέων, ἀνθρώπων, μεταξύ μας.

- Δεύτερον, ἄλλη προϋπόθεση: ὄχι ποιός εἶναι πρῶτος, μᾶς τό εἶπε ὁ Κύριος: ποιός εἶναι ὁ ἔσχατος, ὁ «πάντων διάκονος»; Ἐδωπέρα πάντοτε χωλαίνουμε καί σταμα-

τάμε, ποιός θά διακονεῖ, καί ὄχι ποιός θά εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θά θέλει νά προῖσταται καί νά πάρει παράσημο· αὐτό χρειάζεται πάρα πολύ νά τό δοῦμε καί νά τό καλλιιεργήσουμε.

- Ἐνα τρίτο σημεῖο πού θά παρακαλοῦσα νά μᾶς πεῖ ἐδῶ πέρα ὁ ἐκπρόσωπος ... Μακεδονίας ... ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπισκέφθηκε καί εἶδε ἀπό κοντά τά προγράμματά μας καί μᾶς ἔχει δώσει πολλές ὑποσχέσεις καί περιμένουμε νά μᾶς εἰδοποιήσει, νά μᾶς βοηθήσει· ἡ Πολιτεία ὅπου βλέπει τέτοιες προσπάθειες πού εἶχαν βάση, πού ἔχουν προοπτική, πού ἔχουν δυνατότητα νά ἀναπτυχθοῦν νά μὴν εἶναι φειδωλή. Νά βοηθάει· καί ἂν γίνονται καί μερικά λάθη νά ἔχει αὐτή τή δυνατότητα νά παρεμβαίνει, νά ἐνισχύει, γιατί πιστεύω ἀπόλυτα ὅτι ὅπου ὑπάρχει πρωτοβουλία ἢ ὁποῖα στηρίζεται στή θυσία καί στήν ἀγάπη εἶναι ἀσυναγώνιστη ἀπό ὁποιαδήποτε κρατική, ἐπιδοτούμενη ἢ μισθολογική ἢ μισθοσυντήρητη κατάσταση.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

(Όλα τὰ πρόσωπα αναφέρονται μέ τήν ιδιότητα πού είχαν κατά τόν μήνα Μάιο 1994)

Ένημερωτική εισήγηση: «Θρησκευτική άγωγή και κοινωνική ένταξη ατόμων μέ ειδικές ανάγκες» από τόν υπεύθυνο του έρευνητικού προγράμματος κ. Λαυρέντιο Δελλασουδά , επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής - Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών.....	9
--	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Άπό:

1. Τόν εκπρόσωπο της 'Ι. Συνόδου της Έκκλησίας της Ελλάδος Αρχιμ. κ. Μακάριο Φιλοθέου	20
2. Τόν Αντιπρύτανη του Παν/μίου Αθηνών κ. Κωνσταντίνο Εὐαγγελίδη	21
3. Τόν Αντιπρόεδρο του Τμήματος Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής - Ψυχολογίας και Διευθυντή του Τομέα Ψυχολογίας κ. Δημήτριο Γεώργα	22
4. Τόν Πρόεδρο του Τμήματος Ποιμαντικής της Θεολογικής Σχολής κ. Παναγιώτη Μπούμη	23
5. Τόν αναπληρωτή καθηγητή κ. Γεώργιο Κρουσταλάκη , εκπρόσωπο του Δ/ντου του Τομέα Παιδαγωγικής και Προέδρου του Παιδαγωγικού Ίνστιτούτου κ. Μιχ. Κασσωτάκη.....	25
6. Τόν Διευθυντή του Τομέα Χριστιανικής Λατρείας, Άγωγής και Διαποίμανσης του Τμήματος Ποιμαντικής κ. Άλέξανδρο Σταυρόπουλο	27
7. Τήν κ. Σοφία Καρκαντζού , Γενική Γραμματέα του Συλλόγου Παραπληγικών, εκπρόσωπο του Γενικού Γραμματέα Πρόνοιας κ. Παν. Κουρουμπλή.....	28
8. Τόν Πρόεδρο της Έθνικής Συνομοσπονδίας ατόμων μέ ειδικές ανάγκες κ. Γεώργιο Βαρδακαστάνη	28

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

1. Κωνσταντίνος Βλάχος: Τά άτομα μέ ειδικές ανάγκες στην Παλαιά Διαθήκη.....	32
2. Βλάσιος Φειδάς: Η θεσμική μέριμνα της Έκκλησίας στη Βυζαντινή περίοδο για τά άτομα μέ ειδικές ανάγκες.....	43
3. Αρχιμ. Μακάριος Φιλοθέου: Έκκλησία και άτομα μέ ειδικές ανάγκες.....	51
4. Άλέξανδρος Σταυρόπουλος: Ποιμαντική προσέγγιση της κοινωνικής ένταξης των ατόμων μέ ειδικές δυνατότητες.....	56
5. Άντώνιος Παπαντωνίου: Κοινωνική ένταξη ατόμων μέ ειδικές ανάγκες και ό ρόλος της Έκκλησίας.....	61
6. Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου: Κοινωνική άγωγή, Έκκλησία και άτομα μέ ειδικές ανάγκες.....	78
7. Πρωτοπρ. Άδαμάντιος Αύγουστιδης: Κοινωνική επανένταξη χρονίως ψυχικώς πασχόντων.....	81
8. Γεώργιος Κρουσταλάκης: Συμβουλευτική γονέων μέ παιδιά μέ ιδιαίτερες ανάγκες.....	93
9. Άθανάσιος Βουρλής: Η ιερά ψαλμοδία ως μέσον άγωγής ατόμων μέ ειδικές ανάγκες.....	99
10. Θεόδωρος Βάρελης: Τό ειδικό παιδί και η θρησκευτική του άγωγή.....	119

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

1. Του Σεβασμ. Μητροπολίτου Θηβών και Λεβαδείας κ. Ίερωνύμου	134
2. Του κ. Ήλία Σοφιανού	137
3. Της κ. Σοφίας Καρκαντζού	140

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	143
--------------------------------------	-----